

A Magyar NAGYúrhoz

Soraimat ajánlom Márta asszonynak, Rékának, Áronnak és Ritának

zt a levelet gyásztávirat helyett írom. Írnom kell, mert szólni sosem volt erőm, ha az utóbbi időben Gáspár szóba került, valami mindig szorongatta torkom. Ezért álltam ott oly sokszor szótlánul ágya mellett, talán zavarva Benneteket, néztem rátok némán, mert a mondandó kimondhatatlan volt. Úgy tűnik, az égiek valamilyen nagy mérkőzésre vagy egész sorozatra készülnek – talán Gáspár megbocsátja e profán gondolatot –, hiszen egész sor galaktikust igazoltak az elmúlt szezonban: Domokos Mátyást (még a posztokat is felismerni vélem, sűrű eminenciás, teherhordó középpályásnak), Sütő Andrást (biztos pont, a kaput végsőkéig védő középpályásnak), Lázár Ervint (sokszínű és fikás támadó középpályásnak) és Nagy Gáspárt (pengés előretolt középcsatárnak).

Ezt a levelet azért írom, hogy megerősítsem Benneteket, milyen kivételes ember volt Nagy Gáspár, mennyi mindent köszönhetünk neki, s ez az érzés talán könnyebbé teszi számotokra annak a tehernek a viselését, amelyet mindennapi fizikai valójának elmúlása jelent. Nem mondom, hogy elvesztése, hiszen velünk van ma is, álmainkban és ébrenléteinkben, s vele együtt hisszük, hogy egyszer még találkozunk, és együtt leszünk.

Egy versében azt írta már betegsége idején: „Itt mifelénk a halál kutyája ugat, / csak Nagypéntek óta mennyi halál!” Pedig akkor még nem is tudhatta mennyire tombol ez a megvadult jószág, mert nem láthatta, hogy előtte megy el Sütő András és Lázár Ervin, Hitel-es cimborái s azután Ő maga is. Amikor Lázár Ervin halálhírét bementa a rádió, épp Nála jártam. Már a kocsiiban hallottam, s féltem, milyen hatással lesz rá. Persze szóba került, hitetlenkedett is, hiszen nem sokkal előtte Lázár Ervin lányával beszélt telefonon. Annyit mondott csendesen, nem is nekem, inkább csak magának: „Ő már megváltódott.” Talán ezzel kívánta magát vigasztalni, egyszer úgyis vége lesz a földi szenvedésnek. S a ki nem mondott gondolatot folytatva, Sütő Andrást is emlegetve, a *Hitelt* érő csapásokon aggódva, még annyit tett hozzá: „Elindult már a csapat...”, ő már ekkor tudhatott az igazolásokról.

Azt gondolom, tudta ő mindvégig, mi vár rá. Bár az elmúlásról nem beszélt, s talán igazán meg is akart gyógyulni (magam is sokáig felépülésében reménykedtem – mert nem lehet, hogy neki csak ennyi adatott), csak velünk kívánt kíméletes lenni, ő már rendezte magában és maga körül a végső elmenetelt: „Nálad semmi sincs idejekorán... / mert tudom, lehullnak a meglőtt madarak, / s lerogyanak a csatákból visszatért lovak... / tanulom már a néma harangok szavát... / megint le kéne győzni egy éjszakát!” – írta július 22-én. Ma már érteni vélem az

akkor fel nem ismert és meg nem értett, utolsó kötetében július 4-ei bejegyzésű dedikációját: „jóemlékül ajánlom az én '56-os víziómat”. Azt mondjuk ma, türelemmel és méltósággal viselt hosszú szenvedés után adta vissza lelkét Teremtőjének. Rosszul hisszük, hiszen ehhez neki nem, csak barátai, tisztelői aggodásának elviseléséhez volt szüksége türelemre, betegségét, szenvedését annak fogadta el, ami, gyorsforgalmi útnak Teremtőjéhez. S ha korábban ezt a végső számadást egy kicsit még halasztotta volna, ma úgy érzem, már betegsége kezdetén készen állt erre a remegő lábú találkozásra.

Telefonon értesültem betegségéről, amikor az '56-os kötete ügyében felhívott, s elmesélte, hogy tavasz óta min ment keresztül. Híre mellbe vágott, hogy pontosabb legyek, gyomorszájon, s ez a szorítás azóta is bennem van. Egész betegsége alatt az járt eszemben, hogyan segíthetnék, hogyan emelhetném én is a keresztet, amelyet hordoznia rendeltetett. Miért írom ezeket a sorokat, miért fáj annyira, hogy így megrágtá őt az élet, hogy ilyen fiatalon elment közülünk, hogy a még hátralevő utolsó húsz-harminc évét teste fél év alatt élte le, s elhullajtva lombkoronáját, siettetve az őszet és a telet, hogyan készült fel az elmúlásra hónapok alatt?

Egyetemista voltam, amikor először találkoztunk a Bethlen Gábor Alapítvány titkárságán. Hihetetlen élményt jelentett, hogy a népi írói olvasmányaim, a népiség eszmeiségének megismerését követően bekapcsolódhattam a népi mozgalom kései útódainak egyik szervezet jellegű képződményének munkájába. Ott lehettem a rendszerváltozás hajnalán az Alapítvány sorsformáló eseményein. Meghatározó számomra mégsem ez, hanem az a magatartás volt, amelyet elsősorban Gáspár tanúsított irántam s a hozzám hasonló fiatalok iránt. Egyenlő rangú partnerként kezelt, bevont napi munkájába, leszállt hozzánk, igényt tartott ránk. Sehol ezt a feltétel nélküli bizalmat, lehetőséget nem kaptam meg, amit nála. Ma sem tudok eléggé hálás lenni azért, hogy ott és akkor az Alapítványnál társa lehettem, a díjátadó ünnepeken, az erdélyi magyarság helyzetéről szóló jelentésnél (emlékszik még valaki Joó Rudolf nevére?), a Márton Áron emlékérem megszületésénél, az EPMSz könyvakciójánál, s a sort hosszan sorolhatnám, hiszen akkor szabadult fel az évtizedes nyomás alól az Alapítvány, s pezsgett az élet körülötte. A boldogsághoz csak ennyi kellett, a fiatalokat munka közelébe engedni, és hagyni, hogy legjobb tudásuk és képességük szerint az általuk választott cél érdekében dolgozhassanak. Gáspár mindezt tudta, és olyan természetességgel és alázattal tette, amely számomra máig sem felejthető példamutatás. Pedig akkoriban Gáspár már az „ellenséges ellenzékiek” egyik meghatározó, országosan ismert és becsült tagja volt, szerte a hazában jól ismert költő. Fiatalságonak ezért volt meghatározó élménye, s ezért köszönhetek Neki oly sok mindent. Haláláig tudta ezt az igazságot, egyik utolsó levelében ezt írta: „Bár nehéz ügy (és bizony néha elfog a kishitűség és aztán a türelmetlenség), de ezért is akarnék győzni a betegségen, hogy még a régi dolgokat meg tán az előttünk állókat is átbeszélgethessük Veled és azzal a néhány fiatal emberrel, akik komolyan veszik a magyarság sorsát, hivatását, illetve erőt éreznek magukban a lezüllött európai és magyar kultúra föltámasztásához.”

Nemzedékemnek nincs élő '56-os élménye. Még olyan se, mint amilyen Neki volt, akinek megadatott, hogy a menekülő pesti srácok, szülői házuknál kérve menedéket a határ közelében, elmesélték a forradalom harcait, a megszállás véres valóságát. Még meg sem születtem, amikor már Bibó István is szabadult a börtönből. Persze a felakasztott, kivégzett, a harcokban elesett hősök már nem szabadulhattak soha... Nemzedékemnek már – hacsak nem érte a családot közvetlenül megtorlás, menekülés – nincsenek rémálmos emlékei a forradalmat követő bosszúhadjáratról. Számunkra ugyanakkor a forradalom minősítése sosem volt egyetlen pillanatig sem kétséges, valahogy mindig éreztük az igazságot.

Ezért fontos számunkra az összekötő kapocs a forradalommal, ezért jelentette Nagy Gáspár számomra az 1956-os forradalmat. Azt a tiszta hangot, őszinte érzelmet, a szabadságvágyat, az igazsághoz való feltétlen hűséget, amelyet '56 képviselt. Ő volt az élő kapcsolat a forradalom eszméjéhez, aki '56 szellemiségét megerte idézni a hetvenes-nyolcvanas években, szinte egyedülálló módon. Az ő versei jelentették az ötvenhatos forradalom erkölcsiségének folyamatosságát, az elnyomó diktatúrával szembeni, a szabad véleményformálás melletti kiállás példázatát, hősiességét és bátorságát. Meghurcoltatása ma is a hűség, a feltétel nélküli igazság keresésének mintája. Verseit és esszéit olvasva tárul fel előttünk, hogyan vált költészetében ilyen fontossá és meghatározóvá 1956 forradalma, amely ugyan közvetlenül még nem érintette a kisfiút, de akinek 1956–57 fordulóján, a menekülő, a konyhában, istállóban melegedő pesti sráctól hallott, a Práter utcánál vagy az Üllői útnál a tankokkal szembeszállás komor és véres igaz történetei mint a népmesék lettek élete megélt és magáévá tett részeivé. Talán érthető, ha azt mondom, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc költője – banális párhuzam, ahogyan az 1848–49-es forradalom és szabadságharcé Petőfi Sándor – az akkor még hétéves, a forradalom miniszterelnökének kivégzésekor már kilencéves elmúlt fiú, aki évtizedekkel később érik valóságos íróvá.

S ugyanezek az írások mutatták be aztán 1968. helyét és szerepét is, amely végképp és végleg lerombolta benne a szocializmussal szembeni „bármely lelkesedését”, hogyan jelentette a nagy remények és csalódások évét, amely fölött érzett szégyen és felháborodás lett közvetlen kiváltó oka költői, ha úgy tetszik „politikai” pályafutásának. Na és természetesen – mivel főiskolásként szót emelt a csehszlovákiai bevonásul ellen – innen datálódik az állambiztonsági szervek rendszerváltozásig tartó olthatatlan figyelme. Ezért tér vissza újra és újra az 1956-os magyar forradalomra, a '68-as csehszlovákiai bevonulás botrányára és a nyolcvanas évek elejének lengyelországi eseményei iránt érzett szolidaritásra. Versei, publicisztikái, a vele készített beszélgetések így és ezért tekinthetők folyamatos, a kimondhatatlan igazságok melletti állásfoglalásnak, „kibiztosított” beszédével lerombolva a hallgatás gondosan épített falát, újra és újra próbálva, vajon nem görbült-e, töretlen-e a gerinc? De valamennyi írásaiból ma is jól látszik: nem. Egyszer azt írta: „Úgy látom, hogy a világ és a magyarság igaz szavakra vágyik. Hitben, erkölcsben meggyengült emberek szédelegnek, keresik helyüket.” Valamennyi Nagy Gáspár írásban megtalálhatjuk az igaz szavakat, a hitben és erkölcsben meggyengültek általa megerősödhetnek, megtalálhatják helyüket.

Az *Új Forrás*ban megjelent, büntetett előéletű verséhez – Írószövetségi titkári posztjáról történő lemondásakor mondott beszédében – fűzött még egy gondolatot: „...’a velünk élő történelem’ emlékezetvesztései, kihagyásai miatt íródott, feltehetően azért, mert Nagy Imrét másképpen ítélem meg, mint azok, akik szabályos egyenlőségjelet tesznek az ő személye és Rákosi Mátyás közé. Így, ezzel az emlékezetvesztéssel élünk együtt? Azt hiszem, az írók számára különösen embertelen aszkézis: lemondani történelmünk bizonyítható sebeiről.” Mindez olyan nyílt beszéd volt, amelyet a Kádár-rendszer nem volt képes soha elviselni. Ki merte rajta kívül világgá kiáltani, hogy a kádári rendszer legitimitása szöszegésen, áruláson és gyilkosságokon alapult, hogy a hatalom birtokosainak egyszer tettükkel el kell számolniuk? (És aztán ha néven nevezük őket? „Akkor jöhet a megbocsátás.” – emlékezett Orosz István Gáspár szavaira.) Mosolyogva jut eszembe, hogy ezzel szemben a rendszerváltoztatás hajnalán a ma már megdicsőült demokratikus ellenzék odáig jutott, hogy Kádárnak mennie kell, s felelősségre vonásról szó sem esett...

Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy a kommunista rendszer még bukása után is utána nyúlt. Betegsége nem tudható, minek a következménye. De hogy bizonyosan szerepe volt benne a hetvenes-nyolcvanas évek meghurcoltatásainak, üldöztetéseinek, ellenzéki létének, abban egészen biztos vagyok. Akkor talán Ő sem érezte, hogy bátorsága, kérlelhetetlen őszintesége, a hatalom igazsággal való szembesítése, az ezekkel vállalt gyötrelmek, az idegörlő praktikák, a másokért érzett aggodás, izgalom milyen nyomot hagyott lelkében és testében. Mindez talán ma és így köszönt vissza rá két évtized múltával.

Benne csodáltam a magyar nép élni akarását, a Németh László-i gondolat megvalósulását, mely szerint egy elnyomásban, saját hazájában kisebbségi sorsban élő nemzet megmaradásáért, a továbbélés zálogaként kiválóságok egész sorát dobja fel. Csodáltam, ahogyan ebben az első generációs értelmiségben szerencsésen összekapaszkodott az időtlen paraszti lét, az egyszerű földmunkások sora az egyetemes, másfél ezer éves keresztény értékrenddel. Persze ehhez a szülői ház biblikus vonzalmán kívül kellett a Pannonhalmi Bencés Gimnázium is, az ott töltött évek szellemisége, az ott nyert, egész életre szóló útravaló, amely nemcsak a katolikus hitben történő megerősödést jelentette – a hit biztonságos mélységét –, hanem az ezer éves magyar történelmet, kultúrát, építészetet és stílusokat. Ezért volt képes a legnemesebb magyar nemzeti értékeket ötvözni írásaiban a kereszténységével, nem sértve és kirekesztve, de megkérdőjelezhetetlen bizonyossággal. Úgy vélem, ez a biztos istenhit és a nemzeti hagyományok tisztelete a hátországa annak az írásokban sokszor említett ezredfordulós költészeti ívnek is, amely megújította és új színnel gazdagította a kereszténységen nyugvó magyar költészetet. Így summázza maga mindezt egy beszélgetésben: „Nem lehetek nekik (Szokolaynak és Könignek – P. B.) eléggé hálás, hogy a Pannonhalma szent hegyén járó valahai diákból kicsalogatták mindazt, ami Pannonhalma és egyben magyar történelem. Összesűrítve a szót: mit köszönhet a magyarság országjobbító szentjeinek, Istvánnak és Gellértnek. Vagy: mit is jelent az a fantasztikus döntés – az isteni kegyelem itt

nyilván nagy szerepet játszott –, amellyel az erős kezű király népünket a kereszténységhez csatlakoztatta.”

Nagy Gáspár istenáldotta tehetség volt, néhány év múlva az ezredforduló korának egyik legjelentősebb költőjeként fogják számon tartani, és fogják ezen túlmenően a magyar közéletet alakító irodalmi személyiségeként említeni. A bátrabbak már ma is így tesznek. Hiszen ő azon kevesek egyike, aki a magyar költészet legjobb hagyományait átvezette a 20. századból a 21. századba, vagy ha úgy tetszik, akár Berzsenyi, Katona József korából. Emellett ugyanakkor ő az, aki a legnemesebb magyar nemzeti jellemet emelte a világirodalom remekei közé; írásait a kereszténység alapértékei szövik át, ez az értékválasztás biztos tájékozódási pont a választaknál, s ezért állíthatjuk, hogy egész életművének egyik határozott karaktere a kereszténység, a katolikus hit dogmák nélküli legjobb hagyományainak folytatása.

Tiszteltem benne, bár nem hangsúlyoztuk eléggé, hogy Nagy Gáspár a rendszerváltozás egyik emblematikus figurája, a fiatal generációk képviselőjeként a kádári rendszer irodalmi életének egyik legfontosabb, ahogyan az állambiztonsági szervek jelentéseiben kerességet nyert, „ellenséges-ellenzéki” személye volt. Ha beszélhetünk rendszerváltó költészetről, ha lehet az irodalomnak homályoslató, az igazságot néven nevező, a lelkeket és az értelmet megtermékenyítő, a nemzeti közösséget felrázó szerepe, tehát ha létezik a történelmet előkészítő feladata és a terpet a nagy eseményekre termékennyé tévő hatása, akkor Nagy Gáspár kényszeresen igazmondó, a múlttal szembenező és az eseményeket, személyeket pontosan megnevező, vagy talán így helyesebb, néven nevező versei, a „rendszerváltó versek” (Görömbei András) mindenképpen annak minősülnek. Valamennyi írása jól mutatja, mennyire szervesen épült fel ez a Nagy Gáspár-i világkép, milyen tudatosan vállalta ezt a költői hivatást: megtanítani az embereket a szabad beszédre, megízleltetni velük a szabad gondolkodás élményét, megnyitni a lelkeket és felnyitni a szemeket az igazság előtt. Azon kevesek egyike volt, aki „megmételtyezte” gondolkodásunkat a minőséggel, az értékközpontúsággal, az igazság keresésének és szeretetének igényével, aki végső soron megteremtette annak lehetőségét, hogy a hívó szóra tömegek mozduljanak. Nyomon követhetjük egész életművében ennek az elhivatottnak a nyomait, s lépten-nyomon tapasztalhatjuk, milyen világosan felismerte és vállalta ezt az írói küldetést, s milyen következetességgel tett eleget vállalt hivatásának, sokszor feladva érte biztonságot, kényelmet, egzisztenciát. Azt gondolom, ez csak a legnagyobbak és legbátrabbak kiváltsága, amilyen Nagy Gáspár is volt.

A hetvenes-nyolcvanas évek Nagy Gáspárja ezért folyamatos botránya a szocialista közéletnek és irodalomnak. Illyés Gyula nyolcvanadik születésnapját köszöntő *Tiszatáj* számban az *Egy mondat a zsarnokságról* című költeményre utaló sora, az *Új Forrásban* megjelent *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című verse, amelyben az '56-os vértanúk végső tisztességéért, a gyilkosok néven nevezéséért emelt szót: „Csak költő vagyok, csak a legnagyobb költő apostol, Petőfi Sándor rendjéből való legkisebb Nagy. Ha pedig a forradalom ügyében és a szabadság dolgában felelésre szó-

litanak, leginkább csak verseket hozhatok föl mentségemre, avagy tarthatok magam előtt pajzsként, kardként. S nem is védekezésül, nem is támadólag: mert szívem és lelkem diktálta verses 'bűneimet', melyekkel a 44 évvel ezelőtti fényes napokhoz s aztán még inkább a leveretés gyásznapijához, a Haynaut messze lepipáló kádári kivégzések számának döbbenetéhez, majd a túl hosszú amnéziára ítélt nemzet lelkiismeretéhez szóltam." Két évvel később pedig a *Tiszatáj* szerkesztőségét váltották le A *fiú naplójából* című versének közlése miatt. Vallotta, helyes a szóki-mondás következményeinek vállalása, még a sorozatos ellehetetlenülés árán is, helyes a forradalom eszméinek elárulása elleni tiltakozás, Kádár és Nagy Imre közötti ellentétpár felállítása, az árulás tényének végső kihegyezése, felmondva a kádári rendszer kompromisszumát.

Nagy Gáspárt mindig ott találtuk, ahol a független szellem igyekezett megszabadulni a diktatúra nyomása alól, és kialakítani a szabad cselekvés és gondolkodás körét. Szimbolikus jelentőségű, hogy a nyolcvanas évek Írószövetségének, amely ekkor kezdi újra szellemi szabadságharcát, markáns szembefordulását a hatalommal, az első ízben tartott titkos választásán – a lengyelországi szükségállapot bevezetésének napján – őt választották meg titkárnak; s hogy ő lett az első független szabad alapítványi formában intézményesült kulturális szellemi közösség, az Illyés Gyula, Kodály Zoltánné, Németh Lászlóné és Csoóri Sándor kezdeményezte Bethlen Gábor Alapítvány titkára; a rendszerváltás előestéjén induló, a népi-nemzeti mozgalom által, „utó-Válaszként” kikényszerített első független lap szerkesztőségi tagja a haláláig, a születő Magyar Katolikus Rádió kulturális szerkesztőségének első vezetője. A rendszerváltoztatás hajnalán Nagy Gáspár szerepe és helyzete mindenki előtt világos és egyértelmű volt: a túloldalon őt tekintették az egyik legfontosabb ellenségnek, az innenső oldalon pedig még Mécs Imre, Fónay Jenő, Rácz Sándor közös kérésére a gazzal benőtt 301-es parcellában őt és verseit állították jelképül az '56-os forradalomra emlékezők, az Írószövetség nevében pedig egy évvel később – közfelkiáltással – Cseres Tiborral együtt ő koszorúzta a mártírok sírját. Jól láthatóan rajzolódtott ki, hogy Nagy Gáspár a nemzeti elkötelezettségű függetlenségi mozgalmak egyik legjelentősebb alakja és egyben rendkívüli szervezőképességgel megáldott, eltökélt aktív szabadságharcosa volt.

Mindezek ellenére 1989 után mégsem vált belőle kultuszköltő. Ez részint rajtunk múlt, akik – kivétel az értő kevesek – a mai napig sem voltunk képesek legjobbainkat más nemzetektől eltérően kellően értékelni, és még életükben a kellő elismerést, tiszteletet megadni, nyilvánosan pajzsra emelni, részint magán Nagy Gáspáron. Hiszen bár ott volt a rendszerváltó értelmiség között, mégsem ugrott fejest a politika világába, nem vállalt parlamenti képviselőiséget. Valószínűleg költői és emberi nagyságát sikerült megmentenie azzal, hogy felismerte, politikai szerepe ott és akkor véget ért, s neki továbbra is a „fehér papírral kell birkóznia”. Világosan látta, hogy a pártszerűség vállalása, olykor kényszerű zubbonya olyan emberi kopásokkal járhat, amelyeket nem vállalhat: „...az effajta pártfegyelmet nem tudom elfogadni, hogy attól nekem ne legyen saját véleményem, mert egy párthoz tartozom”. Ezért maradt haláláig hiteles és autentikus személyiség, kérlel-

hetetlen és független gondolkodó, aki érdekektől mentesen, kizárólag az értékek szerint vallotta meg nézeteit.

Az elmúlt három évtized, amely ma már tudjuk talán sorsfordító, de bizonyosan a 20. század egyik függetlenségi mozgalmának korszaka volt, számos eseménye, szereplője kezd a feledés homályába vészni, s valljuk be őszintén, a hivatalos történelemírók ebben nagy „segítségünkre” vannak, amikor azon igyekeznek, hogy visszamenőleg némileg átírják, áthangszereljék ezen évek eseménytörténetét. Fontos újra és újra elolvasni Nagy Gáspár írásait annak érdekében, hogy pontosan tudjuk és felidézzük a tiszta hangsúlyokat, emlékezhessünk azokra a személyekre, akik tényleges hatással voltak korukra, szűkebb és tágabb közösségükre, akik valóságosan bontották a létező szocializmus falait, akik mindenféle védőernyő nélkül veszélyt és áldozatot vállaltak. Hadd idézzem Szervátiusz Tibor Nagy Gáspár-ra is találó szavait: „...ezek az emberek is »csak« vállalták a kelet-európai sorsot, a megmaradásért folytatott küzdelmet, a népnek az életéért vívott harcát. S ebben a folyamatban mindig születnek olyan egyéniségek, akik továbbviszik a nép gondjait, feszültségeit, miközben a történelem járja a maga útját, küzdelmekkel bukásokkal, fejlődéssel, szaporodással, pusztulással, a biológiai élet ritmusa szerint. Az előbb említett gondolkodóink (Petőfi, Ady, Móricz, Németh László került említésre – P. B.) mély gyökerekkel kapcsolódtak ehhez a múlthoz, sorsuk tükrözi a magyar történelem küzdelmeit...”¹

Mindez közhelynek tűnhet... Hogy mégsem lehetünk ebben biztosak, arra kijózanító példát kaptunk temetésén is. Egyik hivatalos búcsúztatója – aki egyébiránt az egyházügyi kérdésekkel hivatott foglalkozni – azzal kezdte emlékezését, hogy csak néhány éve ismerkedett meg Nagy Gáspár verseivel, nem hallott soha rendszerváltó verseiről, a lapbetiltásokról, szilenciumokról, üldöztetésekről, az egyik legnagyobb katolikus költőről, rendszerváltó hősről. Az illető jó szándékát feltételezve, megdöbbenek tájékozatlanságán, s azt gondolom, hogy valami nagyon mélyen és nagyon régtől van elrontva, s rengeteget kell dolgoznunk, amíg helyére igazíthatjuk kifordult napjainkat, ahol a korunkban oly ritka tiszta és példázatos életek, mint amilyen Nagy Gásparé volt, homályban maradhatnak.

Amikor még hittem gyógyulásában, azt kívántam Neki, szakítson minden eddigivel, éljen a szeretetnek, családjának, gyermekeinek, s ha még van kedve és ereje, barátainak, ennek a szerencsétlen, ezerszer kifosztott és kisemmizett nemzetnek. Mert a Nagy Gáspár-könyv – bár a költői életmű így is teljes, bőven kitesz egy irodalomtörténeti fejezetet – még, ahogy egyik írásában használta, tele van üres papírlapokkal.

Néhány éve még azt gondoltam, hogy Nagy Gáspártól, bár már beírta magát a magyar költészet és a világirodalom legjobb lapjaira, kiemelkedő művek sorát várhatjuk, s előtte áll az alkotó férfikor legkiemelkedőbb éveinek. Komolyan bíz-

¹ „...igazságokat kell felmutatni, a nemzet elé sorsát, életét kell állítani.” – Beszélgetés Szervátiusz Tiborral. *Jel-Szó*, 1987.

tam abban is, hogy az egyre csak megválaszolatlanul sorjázó kérdésekre költészetben és prózájában ő fog tudni feleletet adni, ahogyan életében mindig megtette helyettünk is. Hogy Nagy Gáspár maradt itt az utolsó hírmondók egyikének abból a nagy sorból, amelyből Sinka István, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Pilinszky János, Nagy László, Jékely Zoltán és Kormos István már jóval korábban kiálltak, s Ő talán befejezi a félbehagyott mondatokat, és kimondhatja a bennszakadt szakakat, mert valahogy mindig Ő mondta ki helyettünk is a kimondhatatlant. Ő is itthagytott minket, éppen azokban a veszélyes években, amikor legjobbaink tragikus hirtelenséggel távoznak közülünk. Talán nem akart indokolatlan versenyelőnyhöz jutni mestereihez, az éppúgy ötvenes éveiben meghalt Nagy Lászlóhoz, Kormos Istvánhoz képest.

Reményeink halálával szertefoszlottak. Most rajtunk a sor, hogy hűségesek maradjunk eszméihez, ne legyünk restek, hogy példáját felmutassuk és kövessük, emlékéket őrizzük, s ezzel valamit törlesszünk mindabból, amellyel megajándékozott bennünket.

Bizakodjunk, van még magyar szó! S mindaddig, amíg mi – akik ténylegesen vagy képzeletben körülálljuk sírját – szólni tudunk, mondjuk verseit, hirdessük igazságait, mutassuk fel példáját, őrizzük emlékezetünkben, s legyünk azon, hogy az őt körülvenni készülő homályt eloszlathassuk. ❖

Budakeszi, 2007. január

MUK (Márciusban Újra Kezdjük) (1957. január)